

SZOMBAT

Dr. KENÉZ-KURLÄNDER EDE
SZEMLÉJE

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
VI., Gróf Zichy Jenő uca 43.
Telefon: Aut. 271—35.

Előfizetési ára: Egész évre 20 P.
Piramis papíron 30 P.
Postatakpt. csekksz. sz. 16760

Nyiltlevél 4 püspökhöz

Irta: SÓS ENDRE

Főtisztelendő Püspök Urak,

a magyar zsidóság nevében hálásan köszönöm, hogy megjelentek Róth Jenő hittestvérünk temetésén és ezzel kifejezésre juttatták azt a részvétet, amelyet minden becsületes embernek éreznie kell egy fiatal martir tetemeinél. Nem fogjuk elfelejteni, hogy *Mészáros János* érseki helynök, *Ravasz László* református püspök, *Raffay Sándor* evangélikus püspök és *Józan Miklós* unitárius püspök együtt éreztek velünk a megpróbáltatás napjaiban és istenfélő keresztény szívükkel felfogták a mi alázatok zsidó szívünk fájdalmát. *Szentül hiszem: Istennek tetsző cselekedet volt ez a tettük, amellyel hangosan hirdették a nép előtt: nincsen külön zsidó Isten és nincsen külön keresztény Isten, csak egy Isten van, aki ugyanugy vigyáz gazdagra és szegényre, urra és koldusra, arra a nyájára, amely a zsidó ritus szerint fohászodik Hozzá és arra a nyájára, amely a kereszt előtt mondja el mindennapi imádságát.*

A szegény Róth Jenő, amikor a merénylő golyója behatolt testébe, azt a péntek esti imát mondotta, amely Zakariás próféta jóslatával végződik: *»Elkövetkezik az a nap, mikor minden ember egyformán imádja az Egyistent, Adonáj Echod.* Más liturgiák is élnek a jóslat szavaival: *»In die illa erit Dominus unus et erit nomen eius unum.»* Az összes felekezetek részvétele a temetésen ennek a jóslatnak a szavait juttatja eszünkbe. A négy püspök megjelenése a szegény zsidó fiú utolsó útján, nagyarányú manifestáció volt a felekezeti béke mellett. És, ha ezt a megnyilatkozást újabb tanúságtételek fogják követni, akkor talán hamarabb

érkezünk el ahoz a Magyarországhoz, ahol a tehetség és munka lesz a boldogulás alapja, nem a felekezeti hovatartozás.

Mély alázattal és tiszta szeretettel kérem a Főtisztelendő Püspök Urakat, hirdessék néhanapján prédikációikban, hogy a zsidóölés és zsidóverés nem lehet Istennek tetsző cselekedet s zsidóölés és zsidóverés nélkül is lehet valaki jó keresztény, sőt csak úgy lehet. Nagyon jól tudom, hogy a Főtisztelendő Püspöki Urak sohasem mulasztják el templomi szónoklataikban a felebaráti szeretet igéinek elmondását. De nyomatékosabban kell beszélniök, mert ma igen sokan azt hiszik, hogy nem vétkeznek Isten parancsa ellen, ha ebből a felebaráti szeretetből kizárják a zsidókat, Pedig a tizparancsolat gyönyörű igéje, amelynél szebb gondolatot évezredek sem tudtak kitermelni, egyaránt vonatkozik fehér emberre és feketére, a Szahara forró égövöben sütkérezőkre és a Sarkvidék hidegében didergőkre, zsidóra és keresztényre. Főtisztelendő Püspök Urak, a mai szerencsétlen, megvadult emberhorda számára kevés a felebaráti szeretetet hirdetni, hanem ehhez az igevalláshoz hozzá kell tenni azt is, hogy a felebarát elnevezés alatt zsidó is értendő. Nagyon nagy lépéssel haladnánk előre a lelkek megbékélésének országútján, ha a jövőben ilyen félreérthetetlenül szólnának a keresztény egyházak főpapjainak szavai.

Ausztriában félév előtt az antiszemitizmus rettenetes áradata indult meg. Egy harmincesztendő, könnyelmű fiatalember: *Starhemberg herceg* idézte elő, aki nem épen eredeti elgondolás alapján a zsidókat tette meg Ausztria minden bajának bűnbakjává. Es amikor már úgy látszott, hogy a sötétség és pusztulás felhői teljesen beborítják a kis ország egét, Altgraf Erich Salm, az osztrák katolikus mozgalmak régi irányítója, a legkonzervatívabb osztrák főurak egyike, nyílt levélben fordult *Starhemberg* herceghez, akit figyelmeztetett arra, hogy *Jézus* is a zsidóktól származott és nemcsak Istennek, hanem a kereszténység megalapítójának nevét is meggyalázzák azok, akik a zsidók ellen izgatnak. A keresztet nem szabad összetéveszteni a bunkósbottal.

Ennek a nyílt levélnek megvolt a hatása. Azok a komoly emberek, akiket pillanatokra elbolondított *Starhemberg* herceg izgatása, észretértek és — félreálltak. Ez a nyílt levél volt a tisztulás útjának első állomása. *Én azt szeretném, Főtisztelendő Püspök Urak, ha ugyanolyan félreérthetetlenül és keményen beszélnének, mint ahogy Altgraf Erich Salm beszélt.*

Mert Magyarországon — elég szomorú! — az Altgraf Erich Salmhoz hasonló férfiak súlyos mulasztásokat követtek el. Sem *Zichy* János gróf, sem *Huszár* Károly nem figyelmeztették kellő eréllyel a megvadult tömeget, amelyet bizonyára lecsendesített volna a kemény intés.

Főtisztelendő Püspök Urak, a keresztény egyházak papjaitól várom a gyűlölet és sötétség országának megszűnését. A keresztény egyházak papjaitól várom azt a munkát, amelyet a világi

vezetők elmulasztottak végrehajtani. Egy pillanatig sem kételkedem abban, hogy olyan nobilis gondolkozásu, életüket Isten szolgálatában eltöltő férfiak, mint *Mészáros* János érseki helynök, *Ravasz* László református püspök, *Raffay* Sándor evangélikus püspök és *Józan* Miklós unitárius püspök, mindent megtesznek majd a felebaráti szeretet igéjének valóraváltása érdekében és akkor nem lehet már messze az az idő, amikor nem építhet kínai falat ember és ember közé az a véletlen, hogy egyik zsidónak, a másik pedig kereszténynek született.

»Nem egy Isten teremtett-e minket?«

Az „unifikáció” neolog szempontból

A cikk írója jelenleg az István-uti főgimnázium ismert tudós tanára, aki annak idején Blau Lajos rektor és Kecskeméti Lipót nagyváradi főrabbi iskolatársaként elvégezte a rabbiszemináriumot és rövid ideig a Temesvár-Gyárváros hitközségénél a főrabbi állást töltötte be, mely állásról önként leköszönt. Egyébként leszármazottja a mult század negyvenes éveiben működött Lipótszentmártoni főrabbinak, a Chaszam Szofer kongeniális kortársának és így az ő becsületes állásfoglalásában visszatükröződik a nagynevű ősök erkölcsi hagyatékának egy sugara.

Történt vala az eset negyven év előtt Temesvár-Gyárváros hitközségében. A belvárosi kongresszusi hitközség megkárosítani akarta a gyárvárosi statusquo hitközséget, orthodox fiók-hitközséget szervezett a Gyárvárosban és olcsóbbította a gabellát. Mit tett a szegény statusquo hitközség?

Eltörölte a gabellát, megfosztotta magát egy nagy jövedelmi forrástól, de nem engedte át a hitközség intézményeivel oly szorosán összefüggő sechitét az orthodoxoknak, mert rabbija nem engedte volna, hogy egyik fontos funkciójától megfosszák, a sechita vágóhid, valamint a mészárszékek felügyeletétől.

Bizom orthodox hittestvéreim tökéletes kasruszában, föltétlenül bizom abban, hogy a hasgácha a rabinátus részéről teljesen megfelel a *hilchosz sechita* paragrafusainak, de bizony rossz néven vettem, hogy egy nagy kongresszusi hitközség rabbija nem községének a mészárszékéből, hanem az orthodoxékéből hozatja a hust.

Nincsen megalkuvás! Amíg a hitközség nem reformhitközség, mint a berlini Johannisstrassei, amely abrogálta az étkezési törvé-

nyeket, addig szervezetéhez hozzátartozik a *sechita intézménye*, bármilyen költséges is.

Nem akadékoskodom, hogy mire jut pénz, mire nem, mert pl. a hagyomány nem ismer »Hősök templomát« pedig a makkabeusok rászolgáltak volna, de nem említi sem a Makkabeusok könyve, sem Josephus, sem a misna, távol is állott tőlük a halottak kultusza. »cháj, cháj hu jódekku.« Nem bírálata akar lenni a gazdasági tevékenységnek e megjegyzés.

Utóbbi időben felhangzik a jelszó: »Vissza a zsidósághoz!« Szép és lelkes szózat, de a kor nem alkalmas követésére. Van igen sok lelkes, derék zsidó — férfi és nő egyaránt —; mint egyént kötelezőnek nem tartja az étkezési törvényeket, de van az u. n. neolog hitközségekben, még pedig többségben, aki a zsidóságnak nem csak szellemi és érzelmi világában él, hanem nagy, valósi nevelési eszköznek ismeri el az anyagi, formai kasruszt.

A hitközség tartozik ezekről gondoskodni. Nem mondhatja nekik: »Szép dolog az, hogy vágatni külditek a baromfit, kóser húst akartok vásárolni, de édes lelkeim, sok pénzbe kerül az a néhány öreg masgiach« — akiket kereset hiányában a jótékonyági osztálynak kellene eltartani »sok pénzbe a sóchet«. pedig mint járaivaló chazon egyuttal sóchet is. »Menjetek az orthodox hitközség mézárszékeibe, küldjétek vágatni az orthodox sóchethez!«

A laikus nem igen tudja, hogy miért neológus? Nagyjátja, atyja az volt; ő is e kötelékben él: templomában nincs orgona, vegyes kar stb.

Ha nem találja meg benne a háztartáshoz okvetlenül szükséges *sechita*-intézményeket, csatlakozik az orthodox hitközséghez, amely bensőségesebb, melegebb, meghitebb a felekezeti mintélet a leglelkesebb konzervatív érzelmű szeminarista-rabbi vezette neotóg hitközségben.

Ha a temesvárgyárvárosi statusquo hitközség nem mondott le negyven évvel ezelőtt a formális kasrusz főkellékéről, a *sechita* intézményéről, akkor nem szabad lemondani hazai, nagyjában konzervatív zsidóságnak, legnagyobb községének.

A hitközség gazdasági szerve majd talál módot, hogy takarékoskodjék a mai válságos, súlyos gazdasági helyzetben, *de a pesti hitközség ne adja ki kezéből a hitközségi élet egyik legfontosabb kasrusz-intézményét, a sechitát.*

Dr. Kohlbach Bertalan

Ú l ő b u t o r o k a t

lebontás nélkül felelőséggel vegyileg tisztít

„Király“ gőzmosoda

vegytisztító és festőgyár. Független, szőnyegek tisztítása esetén nyáron át ingyenes megóvásban részesülnek.
BUDAPEST., IV. MAGYAR-UTCA 3. :: TELEFON: 851-29.
Gyár: VI., HAJDU-UTCA 12-14. :: TELEFON: 931-15, 902-79.

Az „unifikáció” orthodox szempontból

Nagy meglepetéssel olvasom kezemhez került Szombat legutóbbi számában azt a tervet, hogy a nagy pesti neolog hitközség kasrusz-unióba akar lépni az orthodox hitközséggel és az egyik cikk hivatkozik e tekintetben a bécsi állapotokra. Ez a hivatkozás nem teljesen helytálló, ezt mint bécsi lakos mondhatom. Az osztrák törvény nem enged meg külön autonom orthodox hitközséget és így tehát még egy igazi kasrusz-unifikáció sem jelentene elv-feladást. Ellenben mi, Magyarországból Bécsbe szakadt orthodoxok, úgy lettünk nevelve, hogy az orthodoxia elvhűségének, következetes vallásosságának fellegvára az önálló orthodox szervezet. Ezért tünt föl előttünk kora ifjuságunktól kezdve rémségnek és vallásosságunk lerombolásának az unifikáció, ami azt jelenti: uniót alkotni. Ez unió-alkotás ellen dolgoztak a mi dicső emlékü nagyjaink: a Keszáv Szoferek, a Maharam Schikek stb. És ez ellen akarnának vétkezni a pesti orthodoxok? A Magyar Zsidó Unió se husos, se tejes alakulata után most már a kasrusz-unió? A Magyar Zsidó Uniót állítólag politikai kényszer hozta létre. Vajjon ki s mi kényszeríti a kasrusz-unióba a pesti orthodoxyt? Talán a pénzügyi helyzet? Szomorú lenne, ha így volna. És nem kell-e arra gondolni, hogy deficit is beállhat és akkor tulajdonképpen az orthodoxok pénzéből neolog intézményeket támogatnak majd, mivelhogy a szerződő felek bizonyára megegyeztek a haszonra és a deficitre vonatkozólag. Vagy talán olyan biztos üzlet ez, hogy a deficit ki van zárva? És ilyen üzletet kienged a neologia kezéből? Érthetetlen!

Innen távolból nem ítélem meg az üzleti szempontokat, csak az orthodoxia szemszögéből nézem a dolgokat. Már a gomoro idején tudták azt, hogy a közös étkezés legbiztosabb előfoka a teljes beolvadásnak. Ezért tiltották el a Minim kenyerét, olaját és a velük való közös borivást. Ha a régiek a kenyér-unifikációtól féltek, az utódok nem félnek a hus-unifikációtól?

Azt lehetne mondani, hogy: talán ez majd sok neolog számára a megértés útját egyengeti. Ha a neolog hitközség eljárósága ezt gondolja, akkor eszébe kell juttatni azt a vallástörvényi alapigazságot, hogy fontos a kasrusz, de még fontosabb a házasságkötés és különösen az elválás «kedasz vechedin» szerinti pontossága, így tehát ne csak a kasruszt engedje át az orthodoxyának, hanem mentse föl saját rabbijait az esketéstől, a get-adástól és egyedüli működési területüknek temetési beszédek tartását hagyja meg.

Orthodox szempontból és tapasztalatból nézve a dolgot, hogyan is áll ez az ügy? Bizonyos, hogy a neolog konyhán

keresztül elvezethet az ut az orthodox kasruszhoz, de aki egyszer a tréfli háztartásra ment át, az nem lesz soha orthodox kóser megtérő. Márpedig az bizonyos, hogy az új *kasrusz-unifikáció* következtében azoknak egy része, akik eddig neolog mészárszékben vettek húst, teljesen a tréflire fognak áttérni.

Szabad-e ezt előidézni az orthodoxiának? Hát nem tanultuk még gyermekkorunkban azt, hogy ilyen esetekre is vonatkozik a tóra ama tilalma: «Vak elé ne tégy akadályt.»

Igazi orthodox vallásosság az emberiség törvényei betartását is követeli. Az új unifikáció következtében sok becsületes, derék, orthodox vallásosságú ember, akit a sors mostoha-sága a neolog kasrusz szolgálatába kényszerített, elvesziti azt a falat kenyeret, amelyet meg kell osztania asszonnyal és ártatlan gyermekekkel. És megteheti-e egy orthodox ember, hogy zsidó emberek szájából kivegye a kenyeret és nem hallaná ez eljárásnál Isten szavát: «Testvéred vérenek a szava kiált hozzám a földről.» Nem gondolják-e, hogy egy ilyen eljárás a magyar neológiában azt a hitet kelti majd, hogy az orthodox vallásossághoz nem tartozik a kimélet és a humanizmus?

Messziről nézve a dolgot, odakiáltom az orthodox testvéreimnek a szót, amelyet megdicsőült rabbijaink ezrei ismételnek: «Ó, testvéreim, ne cselekedjetek rosszat.»

אל נא אחי תרעו

Süssmann Mayer
Wien.

Szeretlenségük meg a hitközséget

Stern Samu, pesti izr. hitközségi elnöknek dus programmbeszédéből ez a szó fülbemászó dallamként csendül ki. Más ember ajkáról lehetne ezt üres frázisnak, retorikai formulának venni, de egy oly komoly, érces veretű férfi bemutatkozásában ez a legátfogóbb keretet, a legbensőbb irányelvet jelöli meg. Ez az, ami után sovárog nagy serege azoknak, kiknek szívügye a hitközség virágzása és presztízse. Ez az, ami nélkül a legátgondolhatóbban ideális lelkészkedés, a leglelkesebb hitoktatás sem küzdhet meg a fagyos közönnyel és az ezer ellenáramlat

erejével, de ami több, ahol a leg-
raffináltabb adóprés sem tud már
kinyomni a zsebekből, ott ez a pro-
grammpont még *aranyat sajtolhat a
lelkekből*. El lehet ugyan képzelni ál-
lamot az ily lelki eszközök alkal-
mazása nélkül, mert rendelkezik ha-
talom fölött, el lehet képzelni még
orthodox hitközséget is anélkül, mert
ott a hit ereje oly szívós kitartást
biztosít a hivek részéről, melyet a
legnépszerűtlenebb adminisztráció
sem kezdhet ki, de neolog hitközség,
melynek alapját a tagok szabadabb
életiránya és gondolkodása alámos-
hat, csak abból a szeretetből élhet

és tarthatja fenn magát, melyet anyaként gyermekeiben ébreszt maga iránt.

Már pedig ha a mi tisztelt elnökünk inkognitóban bejárná a zsidó társas összejöveteleket és a kritikai észrevételekből csak a legelőkelőbb hangukat szűrné le, akkor is azt kellene megállapítania, hogy oly szédületes magasságba emelkedett a hitközség léghajója, melybe már a hivek jókivánságai nem kísérhetik. Cikkirónak, aki áhítatos örömmel köszönti az elnök érintett programmpontját, nem lehet szándéka a szeretet gyógyeljárását avval késleltetni, hogy *a szivek sebeit feltárja*, de az ügynek vél szolgálatot tenni, mikor oly aktuális apróságok felemlítésével illusztrálja az új politikai irány szükségességét, a melyek az elnök magasröptü elgondolásainak körén kívül esnek.

Előttünk van még annak a sok kispolgárnak, *intellektuelnek* képe, aki a macósz csomagjainak terhe alatt úgy görnyedt és nyöszörgött, mint annakidején Egyiptomból kivonuló őseink. Hány szidalmat kellett hallanunk amiatt, hogy ez idén úgy az orthodox, mint a budai példától eltérően, nem spárgázottan szolgáltattuk ki a dobozokat. Lehet, hogy ez a takarékosági szempontok érvényesültek ebben, de bizonyos, hogy a kapszlizás költségeihez viszonyítva végeredményben nem helyes gazdaságpolitikai megfontolás, mely más lelki faktorokat is mérlegel. A karoknak a meggémberedésig való igénybevétele, a csomagoknak többbizbeni letételét s egyéb velejáró kellemetlenségeket jelenti az egyrésztől, másrésztől azt, hogy egy 10—12 kilós mennyiségért kétszer is el kell fáradni. És vajjon ez a nyöszörgése az adófizetőnek erkölcsi tőkét képvisel-e, nem-e, inkább azt az elhatározást érleli

ki az illetőből, hogy a következő csomagot inkább az orthodox árusító-helyiségben szerzi be?

És ha már a pászka prózai témájánál kell időznünk, anélkül, hogy sérelmek után szaglászni akarnék, mégis néhányszor kellett az ünnepi istentisztelet végeztével a templomudvarban csoportosuló hitközségi előkelő tisztviselők ajkairól hallanom az éles megjegyzéseket az ingyen pászkajutalék kvantuma felől, mely az orthodox hitközségihez viszonyítva átlagban annak a hatodrésztette ki. Ha akkor, amikor a hitközség e szükséglet fedezésénél is — ősi szokás szerint — rangkülönbséget állít fel rabbi és más tisztviselő között, lehet-e a rabbi-diploma alapján alkalmazott vallástanárokat a legutolsó szolgálóval teljesen egy sorba állítani és pedig nem ez utóbbiak javára, hanem csak előbbieik kárára? Miféle igényekkel léphet fel ilyen körülmények között a hitközség azokkal szemben, kiktől az új nemzedék megnyerését várja? Van-e pszichológiai lehetőség arra, hogy önérzetében megbántott, lenézett tanár ne csak a zsidó tanok és hagyományokért hevüljön, hanem a hitközségi partikuláris szeretet szolgálatában is lelkesedéssel működjen?

Eddig a kívülről jövő nyomás volt egyik leghathatósabb tényező az ifjuságnak a zsidósághoz való ragaszkodásában, de lehet-e külső nyomás akkora erejű, hogy a belülről jövő egykedvűséget leküzdje?

De nem akarok a sérelmi politika területén maradni és inkább arra akarok rátérni, hogy mily gyakorlati módszerrel valósíthatná meg az elnök ur a hitközség megszerettetésének programmpontját. Lesz bizonyára dossierjében erre vonatkozó jegyzet elég bőven, de engedje meg,

hogy egy olyan ember is eléje to-
lakodjék egy pár szónyi figyelmez-
tetéssel, akinek az ügyosztályok ma-
gasságából nincs alkalma hozzá el-
juttatni szavát, de annál több al-
kalma van mélyebb rétegek hangu-
latát ellesni. Teljes megértéssel va-
gyok a pénzügyi meggondolások
íránt és méltányolni tudnám azt is,
ha a hitközség arra az álláspontra
helyezkednék, amit maguk e grava-
mináló tanárok is ajánlandónak han-
goztattak, hogy a tisztviselői kar
ép úgy viselje a peszach külön meg-
terhelését, mint a hivek. De ha azt
kell észlelnünk, hogy ismer a hit-
község a rabbik íránt külön tekinte-
tet, ha számol avval, hogy a rabbi
vendégeket is lát széderasztalánál,
nem kell lekicsinylően vélekednie a
vallástanári kar társadalmi pozíció-
jából folyó ebbeli kötelezettségei fe-
lől sem.

Ha van a hitközségnek újabb idők
óta sajtófőnöke, aki a kívülről te-
remtendő hangulat irányítására hiva-
tott, találjon módot arra is, hogy
a delső hangulat felől nyerjen kel-
lő tájékozódást. A hitközségi fő-
titkár természetesen az előljá-
rónak orgánuma, annak intencióit
kell szolgálnia és csak a hivatali
gyakorlat rendes és megbocsátható
folyománya, hogy néha *előljá-
róbbá* lesz az *előljá-
rónál*, anyagiasabbá a
pénzügyi előljá-
rónál. A hitközségnek
egyéb, tisztán morális természetű
tekinteteinek képviselőjére egyelőre
semmiféle orgánuma nincs. A rab-
biság külön szervezet az előljá-
rón kívül és nem karolja fel a
szorosabb értelemben vett ügykörén
kívül eső érdekeket. Házi rabbiról,
aki a két fő között közvetitene,
surlódásoknak elejét venné és az
adminisztrációban is erkölcsi cen-
zor hivatását teljesítené, aki egy-
ben a legfőbb felügyeletet gyako-

rolná úgy a hitoktatás, mint az
istentiszteletrendezés ama része fe-
lett, melyre egyelőre a rabbiság
sem gyakorol ingerenciát (pl. a
nagyünnepi külső istentiszteletek
funkciói, a rendes templomi női kar-
zatok ájtatossági ügyei stb. fölött),
álmodni helyén való ugyan, de en-
nek programba iktatását kérné
egyelőre tulmerész dolog lenne lai-
kus részéről. Avval kell tehát be-
érnem, hogy arra irányítsam az
elnök ur szives figyelmét, minő
nagy szolgálatot tenne a hitközség
megszerettetése ügyének, ha koron-
ként közvetlenül szóba állna a
tisztviselőkkel és meghallgatná el-
sősorban az ügykörükbe vágó teen-
dők körüli panaszaikat, észrevéte-
leiket, azután pedig szolgálati sé-
relmeiket és javaslataikat akár a
főtitkár jelenlétében venné mérle-
gelés alá. Megengedem, hogy erre
más alakulat nem szolgáltat pél-
dát, de az nem is szorul a megsze-
rettetés erkölcsi tőkéjére. A hitköz-
ségnek hitre van szüksége nemcsak
Isten, de az emberek irányában is.
Hinnie kell, hogy a bizalom és
a szeretet épügy kivált áldozat-
készséget, mint a tanító bizalma tö-
rekvést és szellemi megerőltetést.

Adminisztrálni lehet kellő sikerrel
a szolgálati szabályzat alapján, *de*
szeretetet ébreszteni csak nem-hiva-
talos közvetlenséggel lehet. Legyen
Elnök ur meggyőződve róla, hogy
az ily közvetlen érintkezések folya-
mán oly eszmék is vetődnek felszin-
re, melyek nemcsak a hitközség er-
kölcsi tőkéjét gyarapítják, hanem
anyagi gyümölcsöt is hajtanak. A
vallástanárság lelki kielégültsége a
legjobb tőkebefektetés.

Argus

In memoriam Kmoskó Mihály

Dr. Kmoskó Mihály. Egy évtizeddel ezelőtt még az átkot jelentette a magyar zsidóság számára. Ott állt azoknak oldalán, akik a bajokért, az ország helyzetéért minket okolnak, küzdött ellenünk tollal és szóval, katedréről és szószékről: elfogult antiszemita volt. Ma pedig, amikor halála hírére kapjuk, egyben azt is regisztrálnunk kell, hogy az *áldás* kevesbedett meg elköltözésével, a magyar zsidó diákság, de különösen a Rabbiképző Intézet hallgatóinak egyik igaz jóakarója és *Mahler* után első pártfogója az egyetemen, szállott vele sirba, mert az emberi életben ritka átalakuláson ment keresztül Kmoskó Mihály. Míg csak pap volt és az egyetem teológiai fakultásának a professzora és amíg csak felületesen messziről ismerte a zsidóságot, addig szállította az anyagot az antiszemitizmus épületéhez, hogy kissé szilárdabb alapot adjon annak a futóhomoknál. Mikor azonban elfoglalta Goldziher örökét az egyetemen és a sémi nyelvek tanára lett, akkor, talán mert érezte, hogy a nagy előd kötelez, mind jobban összeismerkedett a valódi zsidó tudományokkal, tanítványai, a rabbi-hallgatók révén pedig az élő zsidósággal és ez okozta, hogy Kmoskó szinte máról-holnapra az elfogult papból, elfogulatlan tudós lett, aki abban folytatta Goldziher munkáját, hogy tanítványait — *zsidó tanítványait!* — atyai szeretettel támogatta

munkájukban. Ennek nemcsak azon tanítványok bánattól és gyásztól beborult arca a bizonyossága, akik tanárjukat veszítették el benne és félve tekintenek a bizonytalanságba, vajjon ki lesz az utódja, hanem igaz jósága mellett tanuskodik a végzett tanítványok hálás könnycseppje is. Megérdemli egy évtizedes jótévő munkája után, hogy igaz legyen halálában a talmud megállapítása: a más vallásu jámboroknak is van részük a tulvilági boldogságban.

Egy volt tanítványa

Dr. Elbogen Henrik mint fia
Scossa Gézáné szül. **Elbogen Sarolta**, mint leánya, **Scossa Carla**, mint unokája és **Scossa Géza**, mint veje, mélységes fájdalommal tudatják, hogy

Elbogen Károlyné Kohner Aranka

mindazok örök bánatára, akik fenkölt nemes jó szívét ismerték, e hó 25-én elhunyt.

Szeretett halottunkat e hó 28-án, kedden délelőtt fél 12 órakor temetjük a Kerepest-uti izr temetőben.

Dr. Dalnoky Béláné, Schwarz Gyula és neje, Léderer Rudolf, báró Kohner Willy és neje, dr. Fejes Lajos és neje, Elbogen Richárd és neje, dr. Elbogen Frigyes és neje, mint testvérei, sógorai és sógornői.

Olvasom, ... nem olvasom...

Olvasom

hogy a Zsidó Szemle és a Zsidó Ujság meglehetősen erős kritikával illetik Landau Jakab, az ITA igazgatójának budapesti szereplését. Landau urnak kommentálásra sok okot adó szereplésével jelenleg nem óhajtok érdemben foglalkozni. Tartozom azonban kijelenteni, hogy a Friedmann Ignác dr. által tiszteletére rendezett teaestélyre szóló meghívásnak azért nem tettem eleget, mert nem akartam a fehér asztalnál együtt ülni azzal a Landau Jakabbal, aki budapesti tartózkodását főként arra használta fel, hogy a Szabolcsi klikk érdekeit szolgálja.

Olvasom

Nathan Birnbaum dr., a kitünő zsidó publicista pár hónappal ezelőtt «*Der Aufstieg*» című folyóiratot indított. Birnbaum, aki szinte egyik napról a másikra lett vallással, hagyományokkal mit sem törődő, «faji» alapon álló zsidóból hithű orthodoxszá, lapjának programjával is a valláserkölcsei felemelkedést tűzte ki. A «*Der Aufstieg*»-ből veszünk az alábbi érdekös glosszát, amely a szovjet atheista dömpingjéről szól.

Ezzel az újfajta dömpinggel a szovjet egyelőre csak saját területeit árasztja el, de annál hatásosabban, mert védekezni ellene szigorú büntetés terhe alatt tilos. Erről a hadjáratról, mely egyformán könyör-

telen eszközökkel folyik a keresztény és a zsidó vallás ellen, érdekes adatokat közölt Serafin orosz püspök Berlinben tartott előadásaiban. Ezekből kiderül, hogy a híres öt éves terv a «Piatiletka» nem csupán gazdasági, de vallásellenes programot is tartalmaz. A terv szerint 1933. októberig Ukrajnában 29 millióra kell szaporodni a megszervezett és anyakönyvezett atheisták számának. E célból 220 ezer u. n. «vallásellenes sejt» működik, közülük 150 ezer az iskolákban, amelyek kötelesek megfelelő propagandával megszervezni az «istentelenség» hadseregét. 14 múzeum, 28 kiállítás, továbbá az egész filmprodukciónak, mintegy 10 százaléka szolgálja még az atheista propaganda céljait. A példátlan örültségnek ezt a tervét azonban betetőzi egy speciális gyár, amelyben az Istent és vallást gunyoló játékokat gyártanak a gyermekek számára...

A buza, a fa, a villanylámpa és egyéb dömpingei után ime itt van az atheista dömping. Veszedelemesebb a többinél, de kevesebb sikerrel kecsegtet. Mert a világ hitét legázolni mégis csak nehezebb feladat, mint az árak lenyomásával a világ gazdaságát lehengerelni.

Olvasom

A «*Der Aufstieg*» című folyóiratban, hogy Einstein professzor «Vallás és tudomány» címen cikket irt a New York Times-ba, amelyet tömegesen vettek át a legkülönbözőbb

lapok, köztük zsidó felekezeti lapok is. A furcsa csak az, hogy ezek a felekezeti lapok minden megjegyzés nélkül adták közre Einstein cikket, mintha annak tartalma tökéletes összhangban volna az ő vallásos meggyőződésükkel. Einsteinnak a spinozai filozófiában gyökeredző kozmetikus vallásossága azonban homlokegyenest ellentétben áll a zsidó vallás rendszerével, amire a cikket megjelentető zsidó lapoknak feltétlenül rá kellett volna mutatniok, bármennyire hódolattal hajolnak meg egyébként a relativitás elmélete feltalálójának zsenije előtt.

Ez a kritikátlan hódolat a zsidóságban megmaradt nagyságok előtt különben nem új dolog. Siegmund Freud professzornak is része van benne, aki noha esküdt ellensége a vallásnak csak nemrég választott disztagjául a bécsi hitközség. De minek menjünk olyan messzire? A mi hitközségünknek is vannak olyan illusztris disztagjai, akik azt sem tudják, mi fán terem a vallás, sőt olyanok is akadnak, akik, miközben a zsidó hitéletét mint *disztagok* irányítják, gyermekeiket szigorú — katolikus szellemben nevelik.

Olvasom

A váci statusquo hitközség felajánlotta a kasrusz-uniót az ottani orthodox hitközségnek. A váci orthodox hitközség visszautasította a felajánlkozást, mert attól félt, hogy a *hus-egyesülés után a szellem-egyesülés következik*. A pesti orthodox hitközség előljárósága azonban, úgy látszik, nem fél a szellemtől, mert vagy olyan erősnek képzei ezt a saját oldalán, vagy mert oly gyengének gondolja a másik ol-

dalon, vagy azt hiszi, hogy ily anyagi légkör ugyanis megöl minden szellemet!

Olvasom

Kétféle előjáró van. Egyik, a kinek fényt és diszt ad az előjárói tisztsége, a másik, aki, ellenkezőleg, az előjárói tisztségnek ad fényt és jelentőséget. Az utóbbi szimpatikusabb fajta előjárók közé tartozik *Vértés Emil* akinek személyét az teszi aktuálissá, hogy lemondott a Fővárosi Kereskedők Egyesületének elnökségéről. A lemondásnál sokkal érdekesebb a lemondás indokolása. Vértés, aki — mint maga mondja — csak hittel és csak célokért tud küzdeni, nem találta értelmét annak, hogy az előkelő elnöki székből tehetetlenül nézze a magyar kereskedő osztály pusztulását.

Hányan vannak ilyen Vértés-féle egyéniségek keskeny e hazában? Akiknek cím, rang és tiszttség csak addig kell, míg azokat a produktív munka tartalmával tudják megtölteni. Az olyan elnökök sokkal gyakoribbak, akik nem ismerik a lemondás erejét s függetlenül attól, hogy tudnak-e eredményeket elérni, görcsösen ragaszkodnak az elnöki székhöz. Vértés inkább lemondott. Még jó, hogy ez a kitűnő ember nemcsak a kereskedők elnöke, de a Pesti Izr. Hitközség előjárója is egyben. Még pedig egyike a legagilisabb, legértékesebb előjáróknak. S ezer szerencse, hogy itt nem kötik guzsba a kezét és van tere munkálkodni. Mert ha tétlenségre volna kárhóztatva, bizonyosra vesszük, hogy az előjárói tisztségről is lemondana.

Olvasom

Spanyolországban 22 millió lakosa van, köztük ezer zsidó. Ebből az arányból a vak is látja, hogy Spanyolország a zsidók átkos igáját nyögi. Ezt megerősíti kedvenc antiszemita lapunk, az Uj Nemzedék is, amelyben egy «szemtanu» nyilatkozik a spanyol forradalomról s fölényesen kijelenti, hogy a liberális lapok tudósításai a tömegek lelkesedéséről és a nép republikánus érzületéről, nem egyebek szemszédett valótlanágnál. A spanyol nép — mondja a jólétesült szemtanu — igenis monarchikus gondolkodású, királyhű, sőt klerikális, a forradalmat tehát egy elenyésző kisebbség csinálta, nevezetesen a — zsidók. Az ezer zsidó. Közölük 12 mindjárt nagy mohón elfoglalta a miniszteri bársonyszéket. Azaz legyünk csak pontosak. A szemtanu szerint ugyanis a köztársasági kormány tagjai közül csak négy a zsidó, a többi «fél zsidó, vagy zsidó származék». Született keresztény azonban még véletlenül sincs köztük. . .

Ne tessék fejet csóválni, a szemtanu állításában nincs semmi hihetetlen. Valószínű, sőt bizonyos, hogy a zsidók most kegyetlenül megboszoszták magukat. Annak idején néhány százezren éltek a kies Spanyolországban, de Torquemada és társai előbb jól megkinozták, majd kiűzték őket az országból. Évszázadok alatt egyenként visszazárlingóztak Spanyolországba s mikor már ezren voltak, akkor bosszúból forradalomba kergették a 22 milliós jámbor népet. Miért ne tették volna? Elvégre gondoljunk csak vitéz Hary Jánosra, aki mikor elmeséli egyik jeles haditettét, a végén így kiált fel: «A nap megállt felettünk bámulni a cso-

dát, hatszázezret, hogy vert meg hatszáz — az angyalát!» miért ne lehetne az Uj Nemzedék szemtanuja olyan szavahihető férfiú, mint Hary János? Egy dolog van csupán, ami szöveget üt a fejünkbe, s ami miatt bátorokunk kétségbevonni a szemtanu igazmondását. Érthetetlen előttünk, ugyanis, hogy ezek a spanyol zsidók megelégedtek egy egyszerű demokratikus köztársasággal, holott az ő igazi terrenumuk a bolzsévismus. Itt valami hiba van a kréta körül. Az az érzésünk, hogy ezt a jámbor, vértelen kis forradalmat mégis csak az a 22 millió buta spanyol csinálta. Vagy — mit lehessen tudni — talán úgy tört ki magától, elemi erővel mint a vihar szokott. Mindenesetre nem ártana, ha az Uj Nemzedék megszólaltatna még egy szemtanut s akkor kiderülne, hogy ez az ezer spanyol zsidó füttyül a demokratikus köztársaságra s rövidesen ki fogja kiáltani a proletárdiktaturát Spanyolországban.

(—ér.)

Olvasom

készül az új sajtótörvény, melynek kodifikatora Horváth Dániel miniszteri tanácsos, aki a kritika szabadságáról cikket írt a *Magyar Jogi Szemle* egyik számába. Ebből a cikkből közöljük az alábbi figyelemreméltó részletet:

A kritika szabadsága azt kívánja meg, hogy a közérdekű ügyre vonatkozó becsületes meggyőződésünket hozzuk kifejezésére, ha az a nézetünk, hogy annak nyilvánosságra hozása a közérdeknek használhat. Márpedig még a jogerős birói határozat is kritikára termett közérdekű ügy. Hozzuk kifejezésre becsületes meggyőződésünket világosan és bátran akkor is, ha kifejezéséhez

kemény szavak szükségesek. A kritika erkölcsi megítélése szempontjából nem baj, ha akár az egész világ is ellenkező nézeten van velünk. Csak a sértésnek szándéka álljon tőlünk távol, csak az ügyet bíráljuk és ne a mögötte álló személyt. Csak a közérdeket szolgáljuk és távol álljon tőlünk a szándék, hogy a kritika palástja alatt valakit személyében vagy foglalkozásában megsértsünk. A kritika tárgyává tett tényállást a valóságnak megfelelően kell előadni.

Erre kívánczó meghatározása ez a kritika szabadságának, amelyhez egészen felesleges kommentárt fűzni. Az azonban nagyon üdvös volna, ha az érzékeny lelkű közéleti tényezők is szívükbe vésnék, akik a keményebb hangu bírálatra úgy felszisszennek mintha vipera csipte volna meg őket, ellenben a tömjénező kritikát olyan nyugodtan veszik tudomásul, mintha ők volnának amaz Ur, akit «hódolat illet meg s nem bírálat».

Olvasom

hogyan Ujvári Péter özvegye kiadja az elhunyt nagy író hátrahagyott műveit. A mécs mellett című regény kerül elsőnek a könyvpiacra. A jesivák életéről szól ez a regény és a jesivákat Ujvári Péter alaposan ismerte, mert mint orthodox rabbinak a fia, maga is jesivákban végezte első tanulmányait. Különös és egyedülálló szín a magyar irodalomban Ujvári Péter zsidó világa és a francia irodalomban Jerome és Jean Tharaud hírneves francia írók is ezt az ajánlást irták a *Rose de Saron* című zsidótárgyú regényük elé: «A mi barátunknak, Ujvári Péternek, aki élte a jesivák életét.»

Olvasom

Egyik felekezeti laptársunknak Roth Jenő temetéséről szóló híradásában, hogy a gyászszertartást «Lineczky Bernát fenkölt tudású énekművészetével celebrálta.» Ugy látszik, hogy az illető laptársunk átvette «kedvenc hetilapunk» szokásait. De kedvencünknel valamiképpen magyarázható, hogy pl. Löw Imánuelből Löwi Manó lett, de hogyan változott át Ábrohámsohn Manó Lineczky Bernáttá?

HIREK

25

Fejér Ferenc ünneplése. Fejér Ferenc, a debreceni statusquo hitközség kiváló elnöke tiz év óta áll a hitközség élén s ez alatt az idő alatt, dacára a válságos gazdasági helyzetnek, gyönyörű eredményeket ért el úgy a hitélet, mint a hitközségi intézmények fejlesztése terén.

Jubileuma alkalmából a hitközség Fejér Ferenc dr.-t meleg ünneplésben részesítette. Az ünneplés a Deák Ferenc-utcai templomban kezdődött, ahol a debreceni társadalom színe-java megjelent, többek között Hadházy Zsigmond főispán, Vásáry István polgármester, Ady Lajos tanterületi főigazgató, Karay Sándor kollégiumi igazgató, Varsányi Tibor dr. kincstári főtanácsos. Schlesinger Sámuel dr. főrabbi magas szárnyalású beszédben köszöntötte Fejér Ferenc dr.-t és aposztrofálta, mint az áldozatkész, hazájához és felekezetéhez utolsó lehelletéig ragaszkodó magyar zsidó mintaképet.

A jubileumi ünneplés este folytatódott a *Frohner* étteremben, ahol 200 személyes banquet volt a népszerű elnök tiszteletére.

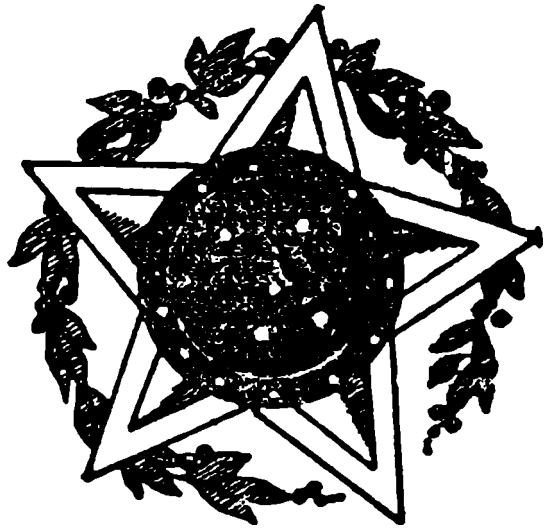
Halálozás. *Háberfeld* Henrik földbirtokos hosszú szenvedés után elhunyt Brünben. Holttestét hazaszállították Turrétére és április 22-én temették nagy részvét mellett. Az elhunyt, akiben *Hajdu* Marcell dr. a Pesti Izr. Hitközség elnökhelyettese testvérbátyját gyászolja, jótékonyágával és mély valóságával közszeretnek és általános tekintélynek örvendett.

Dr. Enten Manó, a kassai főrabbi május 7-én délután 6 óra 40 perckor magyarnyelvű előadást tart a kassai rádióban az »Anyák napja és a zsidóság« címen.

Fischer főrabbi balesete. *Fischer* Gyula főrabbi a napokban autóbaleset érte, mely hál Istennek olyan szerencsésen végződött, hogy a kitűnő főrabbinak semmi baja nem történt. A szerencsés baleset minden esetre jó alkalom volt arra, hogy Fischer főrabbit híveinek és tisztelőinek nagy tábora elárassza szerencsekívánataival.

Budai Chevra Kadisa új gyógyintézete. A budai Szentegylet diszközgyűlés keretében avatta fel április hó 21-én új kórházát, mely Maros utca 16 szám alatt egy gyönyörű parkban épült a legmodernebb szanatoriumi berendezéssel. A diszközgyűlésen nagy és előkelő közönség jelent meg. Ott volt *Ernst* Sándor népjóléti miniszter, a város és a hatóságok képviselői, akiket *dr. Schwarcz* Ernő elnök fogadott.

Dr. Schwarcz Ernő, a Chevra Kadisa elnöke nyitotta meg az ünnepséget. Költői szépségekben gazdag

Hordókban és bálákban

érkeznek távoli országokból a MEINL-céghez a nagy hajórakományok. Kiváló szakemberek állítják össze a legkülönbözőbb fajtákból a világhírű MEINL-pörköltkávékeveréket. MEINL-Sao Paulo pörköltkávékeverék finom tejeskávékeverék.

$\frac{1}{4}$ kg. P. 2.84.

A kávézacskó a fenti képet viseli. Vannak természetesen finomabb avagy olcsóbb keverékeink is.

Meinl Gyula r.-t.

beszédben ecsetelte az intézet keletkezését és hivatását. *Dr. Kiss* Arnold budai vezető főrabbi avató beszéde művészi alkotás volt. Beszédében plasztikus képekben vonultatta el a budai zsidók történetét, amelyet legjobban jellemez egy körülbelül 1200-ból származó sirkő egy budai Petros-ben Pessach sirkőve. Petros a szikla, szilárd, az állandó, változatlanság jelképe. A pessach — az átmenet a fordulatot jelenti. Csak nagyon rövid ideig tartott mindig a zsidóság biztonsága — a Petros. Majd gyönyörű költői képekben és könnyeket fakasztó szavakban áldotta meg és avatta fel a kórházat és befejező imáját állva hallgatta végig az előkelő közönség.

Ernst Sándor népjóléti miniszter, mint a szeretet művét ünnepelte az új intézményt. Dr. *Krishaber* Adolf a budapesti hitközség elnöke üdvözölte ezután a chevrat. Végül dr. Jarno Leo ig. főorvos beszélt átvéve a kórházat és átadva azt nemes rendeltetésének.

*

Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a kórház létesítésének eszméje Haas Lajos előljárótól ered, aki a költségek előteremtésénél is nagy mértékben vette ki részét.

Halálozás. Szombaton d. u. elhunyt Elbogen Károlyné sz. Kohner Aranka, Kohner Zsigmondnak, a Kereskedelmi Bank volt alelnökének leánya, Kohner Willy báró nővére. Az elhunyt urhölgy férje, aki az ismert csehországi cukorgyáros-család tagja volt és élete végéig magyarországi birtokán gazdálkodott, 5 évvel ezelőtt halt meg. Elbogen Károlyné a háború alatt a Charité poliklinika hadikórházat vezette és azóta is számos jótékony intézményt támogatott. Kedden délelőtt fél 11 órakor temetik a Kerepesi-uti temetőben.

Sirköleleplezés. A fiatalon elhunyt *Dr. Láng Aladár ügyvéd* síremlékét f. hó 26-án d. e. fél 12 órakor avatták fel a farkasréti temetőben nagyszámu barátai és tisztelői jelenlétében. Az avató

beszédet *Dr. Kiss Arnold* budai vezető főrabbi tartotta, aki fel- említette, hogy a fiatalon elhunyt ügyvéd áldozatkész, lelkes hiva- volt felekezetének, aki külön is- tentiszteleteket rendezett a nagy ünnepek alkalmával a hűvösvöl- gyi zsidók részére.

Egy főrabbi leveléből. »Nem akarok hozzászólni a »*kasrusz- egyesítése*« kérdéséhez, mert nem ismerem a pesti hitközség uralkodó viszonyait; nem tudom mik a rugói az »*egyesítés*« aka- rásának. Én a távolból azt hi- szem, hogy nem ideális, ob- jektív, hanem egészen más érzel- mek szülték a »*kasrusz egyesité- sének*« gondolatát. A szívem, a lelkem azt sugja, hogy az egész mozgalom egyeseknek *Dr. Fä- scher Benjámín* rabbi ellen való animozitásából fakadt. Ha így állana az ügy, akkor az egész mozgalom ellen a legélesebb har- cot kellene indítani.

Érdekes: 1—2 évvel ezelőtt a kassai hitközség képviselőtestü- lete előtt is tétetett ilyen indit- vány 1—2 képviselőtestületi tag által (az indítványozók nem ide- alizmusból, hanem materializ- musból buzgólkodtak: az ortho- dox hitközség materiális izü igé- retekkel környékezte az indit- ványttevőket, azonban a képvi- selőtestület kereken elutasította azt«.

NEIGER J.

rituális konyhája világmárka

ALAPITVA: 1887

A súlyos gazdasági helyzetre való tekin- tettel árainkat rendkívüli módon leszállítottuk Palesztinai kóser borok állandóan raktáron

Budapest, VI, Teréz-körút 4. szám

Fischer Gyula főrabbi a Rombachban. A hívők nagy meglepetésére évtizedek után dr. Fischer Gyula főrabbi megjelent a Rombach-utcai templomban és helyet foglalt a közönség részére fenntartott padokban. Felhívták a Tórához, hol hálaimát mondott szerencsés megmeneküléséért. Általános feltűnést keltett, hogy ez alkalommal a táliszt *orthodox*-módon viselte, valószínűleg első ízben évtizedes rabbi-működése óta. A Rombach-utcai konzervatív hívek megilletődve figyelték a köztisztelőben álló főrabbi ezen jelképes cselekedetét.

Krausz Mór halála. A komáromi hitközséget súlyos csapás érte kiváló főrabbijának *Krausz Mór*nak április 12-én bekövetkezett halálával. *Krausz Mór* 32 éven keresztül volt a komáromi hitközség főpásztora s e minőségében a hitélet fejlesztése terén nagy eredményeket ért el. Kiváló szónok és jeles talmudtudós is volt, aki érdemes irodalmi munkásságot is fejtett ki. Héber nyelvű lapokba írt értekezéseket, többek között *Mikszáth Kálmán*ról is, akinek írói oeuvre-jét nagy tanulmányban méltatta. Temetésén, mely 14-én ment végbe, óriási részvét mellett, megjelent felekezeti különbség nélkül a városnak egész társadalma.

A Zugló Izr. Templomegyesület ifjusági csoportja ápri-

lis 19-én, vasárnap délelőtt 11 órakor jólsikerült felolvasó matinét rendezett. Tausz Lipót körzeti elnök megnyitó beszéde után *Fodor Oszkár* dr. egészségügyi főtanácsos »Amerikai kultúra és amerikai higiéné« címen tartott nagyon érdekes és tanulságos előadást. A kiváló előadónak *Mezőfi Vilmos* dr. mondott köszönetet az értékes előadásért és meleg szavakkal méltatta *Fodor O.* közéleti érdemeit. *Láczter Dénes* dr. zárószavaival fejeződött be a sikerült matiné.

Szerkesztésért és kiadásért felel:
Dr. KENÉZ KURLÄNDER EDE

Admirál nyomdai műintézet
Rózsa-u. 15—17. Telefon: 334-85
Felelős vezető: *Goldmann Henrik.*

Engel Julia utóda

Andorf Józsefné

ke z t y ü k gyári lerakata

BUDAPEST,

VII., ERZSÉBET-KÖRUT 5. SZÁM.

Saját gyártmányú ke z t y ü k, őz- és szarvasbőr-különlegességek, fűzők, gyógyhaskötők m é r t é k után, melltartók, harisnyák. Vidéki rendeléseket postán s z á l l í t.

Tisztítást és javítást elvállal.

Rendelje meg

Ujvári Péter

A mécs mellett

című regényét, amely elsőnek jelenik meg a nagy író irodalmi hagyatékából. A 320 oldalas, finom papírra nyomott kötet ára 6. —P. amely összeg csak a mű utánvételes leszállításakor fizetendő. Megrendelhető: Ujvári Péter Művei Kiadóhivatalánál. Budapest, VI., Vilmos császár-út 5. VI. 1.

a magyar zsidó irodalom halhatatlan mestere h a t a l m a s alkotását: